

15. *Georg Agricola : 1494-1555 : Begründer dreier Wissenschaften Mineralogie-Geologie-Bergbaukunde. Author: Hans Hartmann. Publisher: Stuttgart, 1953. Series: Grosse Naturforscher, Bd. 13.*
16. Білецький В. С. До 450-річчя з виходу першої гірничої енциклопедії за авторством Георгіуса Агриколи [Текст] / В. С. Білецький, Г. І. Гайко // *Уголь України*. – 2006. – № 12. – С. 37–38.

А.В. Степаненко, д.геогр.н., професор

**Рецензія на монографію Ю.К. Яковлєвої
«КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ»**

Старопромислові регіони України займають лідируючі позиції серед інших регіонів, водночас їх розвиток характеризується виробництвом продукції низького рівня наукоємності, високим зносом основних засобів, низькою сприйнятливістю до інновацій, складним екологічним станом, недостатнім рівнем соціального розвитку. Структура їх виробництва, націлена на певний вид економічної діяльності, і характер її здійснення стають перепоною масштабним змінам траєкторії їх розвитку як в економічному, так і соціальному планах. Наукові дослідження цих регіонів спрямовані переважно на вирішення економічних проблем, а соціальним проблемам приділяється недостатня увага. Саме вирішенню соціальних проблем старопромислових регіонів присвячена рецензована монографія³.

Монографія є комплексним науковим дослідженням, в якому розглядаються у взаємозв'язку демографічні, екологічні і соціальні питання. У ній розкриті розвиток демографічної ситуації та її особливості в старопромисловому регіоні. Показано, що чисельність населення Донецької області, особливо міського, зменшується. Це обумовлено низькими темпами природного приросту населення, високою його смертністю. В роботі проаналізована структура смертності, але, на жаль, не розкрита смертність від екологічних факторів, які в регіоні із-за несприятливої екологічної ситуації і складних умов праці відіграють значну роль в структурі смертності населення. За даними ВООЗ в Україні смертність, спричинена забрудненням лише атмосферного повітря, у 2008 р. складала 67 смертей на 100 тис. населення. За тими ж даними смертність, спричинена екологічними факторами, становила в Україні у 2004 р. 315,46 смертей на 100 тис. населення.

Науковим доробком слід вважати аналітичні розробки формування поселенської мережі

регіону, обґрунтування особливостей розвитку розселення і урбанізації. Виділені автором ареали розселення істотні для визначення пріоритетів її розвитку.

Досить плідними є дослідження автора питань екологічного розвитку регіону. Показано, що функціонування важкої промисловості, яка представлена переважно екологічно небезпечними галузями, обумовило кризову екологічну ситуацію. Показано, що індикатори забруднення довкілля, утворення і накопичення індустриальних відходів одні з найвищих в Україні і Європі. Під негативним тиском знаходяться усі без виключення складові природного середовища, що привело до втрати біологічної різноманітності та деградації регіональної екосистеми, а простір життєвого середовища кризовий. Автор доводить, що для подолання екологічної кризи необхідно здійснити структурні зміни в національній економіці та реалізувати новий підхід до використання природних ресурсів на принципах сталого розвитку.

Науковою новизною слід вважати розробки по методології та методам суспільно-географічного дослідження соціального розвитку. Обґрунтовані основи інтегрального підходу для дослідження соціального розвитку регіонів на основі комплексного суспільно-географічного підходу, складовими якого є ментальний, соціальний, культурологічний, економічний, інформаційний, геоекологічний, характеризуючі спектр діяльності суспільства. Показано, що зберігаючи пріоритетність і важливість інтересів соціуму, в межах комплексного дослідження соціогеопроецесу можливо об'єднати всі розглянуті підходи до вирішення проблем соціального розвитку регіону.

Новим у рецензованій монографії слід вважати викладення методів наукових досліджень регіональних соціогеосистем. У цьому форматі автором монографії висвітлені філософські (синтез, аналіз, діалектика, індукція, дедукція), загальнонаукові (синергетичний, системний, моделювання, математико-статистичні, теорії ймовірності, комп'ютерно-

³ Яковлєва Ю.К. Соціальний розвиток Донецької області: суспільно-географічний аспект: [монографія] / Ю.К. Яковлєва; [під наук. ред. Л.М. Немець]. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. – 416 с.

інформаційні, систематизації, кластер-аналіз, факторний аналіз), конкретно-наукові та спеціальні (моделювання у нормованому багатовимірному ознаковому просторі, класифікації, графоаналітичний, картографічний, ГІС-технології та ін.) методи. Розкрито зміст нормування параметрів для показників, що характеризують зростання і показників, що характеризують спад. Ці показники прийнято вважати стимуляторами і дестимуляторами.

Значна увага в монографії приділяється сутності і структурі соціального розвитку. Серед складових соціального розвитку слід було б виділити інформаційний розвиток. Соціальний розвиток висвітлено в контексті глобалізації, яка сприяє формуванню єдиного глобального соціуму. Оригінальними є розробки автора щодо соціального розвитку старопромислових регіонів, розкрита залежність їх розвитку від особливостей економічної бази. Промислово-технологічна криза, як показано в монографії, обумовлює в них поляризацію рівня життя, загострює проблему безробіття і екологічну ситуацію, сприяє зниженню соціальної і екологічної привабливості території для інвестицій. На основі аналізу і узагальнення різних інформаційних джерел, автор показала, що занепад старопромислових регіонів України призводить до стагнації економіки, практично повної відсутності технологічного відновлення на відміну від Європи і США, де депресія у старопромислових регіонах стала причиною їх переходу до нових технологій, руйнування традиційних структур, перерозподілу зайнятості населення.

Цікавими є дослідження автора щодо групування соціогеосистем, зокрема міст за особливостями системного соціального розвитку на основі кластерного аналізу. Встановлено, що міські соціогеосистеми Донецького регіону відзначаються досить складною траєкторією розвитку, мають великі відмінності в стані, умовах і динаміці розвитку. На підставі виконаного аналізу динаміки розвитку соціогеосистем

встановлено, що міста і райони з досить високим виробничим потенціалом, можуть мати негативну динаміку розвитку і навпаки – соціогеосистеми з відносно низьким потенціалом можуть мати позитивну динаміку. Цінними є ідеї автора щодо обґрунтування міст – полюсів розвитку, які займають лідируючі позиції в певних галузях промислового виробництва, розробляють і впроваджують нові прогресивні технології, розвивають соціальну сферу. Розробка кластерних регіональних моделей міст, виділення кластерних полюсів розвитку і технополісів прискорило б перебудову економічного потенціалу як міст, так і всієї області.

На даний час це одна з перших монографій з такою методологією і масштабами дослідження соціального розвитку регіональної соціогеосистеми. Враховуючи критичну ситуацію в Донецькій і Луганській областях, викликану російськими сепаратистами і військовим втручанням Російської Федерації у військові дії в регіонах, зазначена монографія може стати дороговказом для ліквідації наслідків військових дій, структурної перебудови економіки і соціального розвитку.

Слід відзначити, що не всі аспекти досліджуваної проблеми висвітлені автором з однаковою повнотою. Це стосується, зокрема, кластерної організації економіки і соціальної сфери, недостатньою практичною направленістю досліджень. Із сфери аналізу соціального розвитку випав людський розвиток, стратегічні напрями і вектори соціального прогресу соціогеосистеми.

У рецензованій монографії зроблену спробу комплексно і системно розглянути проблему соціального розвитку регіону в теоретико-методологічному, організаційному та науково-прикладному відношеннях у дискурсі соціальної географії. Вона буде корисною не тільки для науковців і управлінців, а й для аспірантів, студентів вищих навчальних закладів і фахівців, що цікавляться питаннями соціального розвитку регіонів.